

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2021 metai

1

LI

Vilnius 2021

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2021

1

Vilnius 2021

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2021

1

Vilnius 2021

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Baltosgos universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos nacionalinės ekonomikos ir valstybinės tarnybos akademija,
Rusija / The Russian Presidential Academy of National Economy
and Public Administration (RANEPa), Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakgoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).

Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:

<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2021
© Straipsnių autoriai, 2021

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

**ROMOS KATALIKŲ DVASININKŲ TARNYBOS PRASIŽENGIMŲ
SAMPRATA IR PRAKTIKA ŠIAURĖS VAKARŲ KRAŠTE
(PO 1863–1864 M. SUKILIMO – IKI XX A. PRADŽIOS)**

ANOTACIJA. Straipsnyje analizuojama, kokia Romos katalikų dvasininkų tarnybos prasižengimų samprata funkcionavo pasaulietinės valdžios sferoje vadinamajame Šiaurės vakarų krašte (jam priklausiusiose Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose) dešimtmečiais po 1863–1864 m. sukilimo ir iki XX a. pradžios. Nagrinėjama katalikų dvasininkų luomo teisinė situacija ir bausmių dvasininkams skyrimo praktika, besiformavusi po 1863–1864 m. sukilimo. Detaliau aptariant bausmes dvasininkams už tarnybos prasižengimus siekiama parodyti ne tik pasaulietinės valdžios požiūrį į dvasininkų luomą, bet ir dvasininkų socialinę laikyseną anuometinėje visuomenėje, požiūrį į savo luomo pareigas.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Romos katalikų dvasininkai, Rusijos imperija, Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos, tarnybos prasižengimai.

ANNOTATION. This article analyses the concept of the official misconduct of the Roman Catholic clergy in the sphere of the civil authorities in the so-called Northwest region (which comprised the dioceses of Vilnius and Samogitia [Telšiai]) in the decades from the Uprising of 1863–1864 to the beginning of the 20th century. It also dwells on the legal situation of Catholic clergymen, and the practice of their punishment that developed after the January Uprising. A more detailed inquiry into the ways clergymen were punished for their official misconduct is aimed at disclosing not only the attitude of the civil government towards the clergy, but also the social standing of the clergymen in the society of those times, and the attitude towards their duties.

KEYWORDS: Roman Catholic clergy, Russian Empire, dioceses of Samogitia (Telšiai) and Vilnius, official misconduct.

1906 m. Rusijos imperijos Valdantysis Senatas nagrinėjo Žemaičių (Telšių) vyskupijos vikaro kunigo Vincento Zapkaus skundą dėl Vilniaus generalgubernatoriaus jam skirtos 50 rub. baudos už savavališką išvykimą iš parapijos¹. Senatas paskelbė įsakymą, kuriame, be kita ko, nurodyta, kad 1863 m. gegužės 24 d. grafo Michailo Muravjovo instrukcija ir ją papildę nurodymai dėl administracinių nuobaudų skyrimo, kurie buvo nustatyti 1861 m. įvedus karo padėtį Šiaurės vakarų krašte (toliau – ŠVK), ją atšaukus prarado savo galią. Todėl Valdantysis Senatas, pripažinęs, kad baudos skyrimas neturi teisinio pagrindo, nurodė sprendimą atšaukti ir apie tai pranešti vidaus reikalų ministrui². 1896 m. prasidėjusi kunigo V. Zapkaus byla baigėsi beveik po dešimtmečio. O dar 1897 m. vidaus reikalų ministras prašė palikti šį V. Zapkaus skundą *nepatenkintą*³ (kursyvas mano – V. Ž.).

Aprašytas atvejis rodo Rusijos imperijos valdžios politinės laikysenos Romos katalikų dvasininkų atžvilgiu pokyčius. 1863–1864 m. sukilimo metu ir po jo dvasininkų veiksmai dažnai vertinti vadovaujantis ne įstatymais, o administraciniais vietinės valdžios nurodymais. XX a. pradžioje ryškėjo tendencija dvasininkų elgesį vertinti remiantis įstatymais, siekta teisiškai reguliuoti santykius su Katalikų Bažnyčia – institucija ir bendruomene (ypač paminėtinas 1905 m. balandžio 17 d. paskelbtas Tolerancijos įsakas).

Šiame straipsnyje siekiama parodyti, kokia dvasininkų tarnybinio prasižengimo samprata funkcionavo pasaulietinės valdžios sferoje vadinamajame ŠVK (jam priklausiusiose Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose) po 1863–1864 m. sukilimo ir iki XX a. pradžios. Tarnybinio prasižengimo sampratą analizuosiu paliesdama ir Romos katalikų dvasininkų luomo teisinę situaciją, ir bausmių dvasininkams skyrimo praktiką, besiformavusią po 1863–1864 m. sukilimo. Taigi tirdama dvasininkų tarnybinius prasižengimus siekiu charakterizuoti valdžios politiką Romos katalikų dvasininkų luomo atžvilgiu, įvertindama labai konkretų ir iškalbingą jos aspektą – valdžios požiūrį, ką ir kaip turi atlikti savo tarnyboje Romos katalikų dvasininkų luomo asmuo. Įvardydama bausmes už tarnybinius prasižengimus siekiu parodyti ne tik pasaulietinės valdžios požiūrį į dvasininkų

¹ 1897 m. lapkričio 27 d. (datos šaltiniuose nurodomos pagal Julijaus kalendorių, tuo metu galiojusį Rusijos imperijoje) vidaus reikalų viceministro raporte Valdančiam Senatui pateikiama išvada dėl Vincento Zapkaus skundo. Joje nurodoma, kad 1896 m. liepos 8–12 d. Kauno parapiinės bažnyčios vikaras V. Zapkus važinėjo po Kauno apskritį be pasaulietinės valdžios leidimo, o pagal generalgubernatoriaus M. Muravjovo ir kitų generalgubernatorių nurodymus tokios išvykos draudžiamos ir baudžiamos administracine tvarka (minėjo M. Muravjovo 1864 m. gegužės 24 d. instrukciją [3 papildymas] ir kitų generalgubernatorių 1867, [18]81 ir [18]84 m. nurodymus, kuriuos pažeidus generalgubernatorius skiria baudas (vadovaudamasis 1863 m. sausio 14 d. imperatoriaus reskriptu Vilniaus generalgubernatoriui). 1897 m. lapkričio 27 d. vidaus reikalų viceministro raštas Valdančiam Senatui, Российский государственный исторический архив (toliau – РГИА), ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 166.

² 1906 m. vasario 27 d. Valdančiojo Senato įsakas, ten pat, b. 3265, l. 131.

³ 1897 m. lapkričio 27 d. vidaus reikalų viceministro raštas Valdančiam Senatui, ten pat, b. 3264, l. 166.

luomą, bet ir Romos katalikų dvasininkų socialinę laikyseną anuometinėje visuomenėje, požiūrį į savo luomo pareigas, jų atlikimą.

Rusijos imperijoje dvasininkų luomas atliko ne tik pašaukimo tarnystę, bet ir valstybės tarnautojų funkcijas. Dvasininkai registruodavo ir išduodavo socialinio statuso liudijimus ir ši jų funkcija buvo fiksuota įstatymuose⁴. Roberto Crews⁵, Paulo W. Wertho tyrimai rodo, kaip Rusijos imperijos pasaulietinė tvarka buvo pagrįsta konfesiniais pagrindais ir kaip giliai Bažnyčia kaip institucija, o dvasininkai kaip valstybės tarnautojai dalyvavo užtikrinant valstybės funkcionavimą⁶. Be to, dvasininkams buvo deleguojamas rūpinimasis visuomenės morale, socialine tvarka, ir iš jų pačių tikėtasi politinio lojalumo imperijai. Taigi pasaulietinė valdžia dvasininko tarnystę modeliavo pagal savo lūkesčius ir poreikius. Dvasininko funkcijos imperijoje užfiksuotos ne viename įstatyme, ir ne viename įstatyme buvo numatytos sankcijos dvasininkams už prasižengimus. Jas galėjo skirti ir pasaulietinė, ir bažnytinė valdžia. Pavyzdžiui, 1857 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvade Romos katalikų Bažnyčią reglamentuojančiame įstatyme, nors buvo pripažinta vyskupo valdžia vyskupijai, taigi jam pavesta dvasininkų veiksmų kontrolė (44–45 straipsniai⁷), tačiau ir vyskupo, ir kitų dvasininkų skyrimą į tarnybą kontroliavo pasaulietinė valdžia, reikėjo jos sutikimo⁸. O pagal Rusijos imperijos įstatymus skiriamasis į tarnybą galėjo ir bausti pavaldinį. *Bausmių įstatyme* nurodoma (65–69 straipsniai), kad skirti bausmes (pastaba, papeikimas, išskaičiavimas iš atlyginimo, pažeminimas pareigose, pašalinimas iš pareigų, areštas iki 7 dienų) už tam tikrus tarnybos prasižengimus gali ne tik teismas, bet ir tiesioginis viršininkas bei tas, kuris skyrė į tarnybą⁹. *Valstybės tarnybos įstatyme* taip pat numatytos bausmės už tarnybos prasižengimus, jos galėjo būti taikomos ir dvasininkams¹⁰. Taip pat svarbu nurodyti, kad Ortodoksų Bažnyčios,

⁴ Pavyzdžiui, tai nurodoma 76–77 straipsniuose, kuriuose apibrėžiamos parapijos dvasininko pareigos. Žr. О управленіи духовных дель Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія, *Свод Законов Россійской Имперіи* (toliau – *СЗПИ*), т. XI, ч. 1–2, Санкт Петербургъ, 1857, с. 19.

⁵ R. Crews, Empire and the Confessional State: Islam and Religious Politics in Nineteenth-Century Russia, *American Historical Review*, 2003, vol. 108, no. 1, p. 50–83.

⁶ П. В е р т, *Православие, инославие, иноверие: очерки по истории религиозного разнообразия Российской империи*, Москва, 2012, с. 117–175.

⁷ V. Ž a l t a u s k a i t ė, Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas. Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais – XX a. pradžioje (II tęsinys), *Lietuvos istorijos metraštis*. 2012/1, 2013, p. 86–87.

⁸ Plačiau apie dvasininkų horizontaliojo mobilumo raišką: V. Ž a l t a u s k a i t ė, Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo – iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis*. 2014/2, 2015, p. 108–118.

⁹ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1866 года, Н. С. Таганцев, Санкт-Петербургъ, 1876, с. 45–46.

¹⁰ Pavyzdžiui, 1224 straipsnis draudė pasišalinti iš tarnybos be vyresnybės leidimo; žr. Устав о службе по определению от Правительства, *СЗПИ*, издание 1857, т. 3, тетрадь 1, Санкт-Петербургъ, 1857, с. 257.

kaip valdančiosios Bažnyčios, statusą gynę įstatymai, todėl bet koks katalikų dvasininkų veiksmas (ir jų luomo pareigų nulemtas), pažeidžiantis Ortodoksų Bažnyčios teises, turėjo būti baudžiamas pagal įstatymą¹¹. Taigi egzistavo pasaulietiniai įstatymai, kurie reglamentavo Romos katalikų dvasininkų tarnybą, apibrėžė jų funkcijas, numatė bausmes už pažeidimus ir jų skyrimo tvarką.

Be to, bažnytinė valdžia – vyskupas – turėjo kanoninę teisę prižiūrėti savo vyskupijos dvasininkų tarnystę ir juos bausti už tarnybos prasižengimus. Ir, kaip minėta, imperinė valdžia tai pripažino pasaulietiniuose įstatymuose, nors ji taip pat akcentavo imperijos įstatymų pirmumą prieš bažnytinius. Pastarieji galiojo tiek, kiek jie neprieštaravo valstybės įstatymams¹². Taigi galima teigti, kad įtampa tarp pasaulietinių įstatymų taikymo ir Romos katalikų Bažnyčios kanoninių nuostatų egzistavo įprastame socialinio gyvenimo ritme.

1863–1864 m. sukilimas reikšmingai (kontrolės ir represijų stiprinimo kryptimi) keitė pasaulietinės valdžios poziciją Katalikų Bažnyčios, taigi ir jos dvasininkų atžvilgiu. Jie kaltinti neloyalumu imperijai¹³, laikyti jos priešais. Vadinas, pasaulietinė valdžia Romos katalikų dvasininkų laikysenoje matė jų luomui nederamą elgseną ir dėl to taikė sankcijas.

Sukilimo metu ir po jo šalia jau galiojusių įstatymų normų, taikytų dvasininkams, buvo ir ypatingos karo padėties metu įvestos priemonės, formuota administracinių nuobaudų dvasininkams skyrimo tvarka ir praktika. Ji buvo paremta 1863 m. sausio 14 d.

¹¹ 4 ir 5 straipsniai. О управленіи духовных дель Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія, ten pat, t. XI, d. 1–2, Sankt Peterburgas, 1857, p. 5–6.

¹² Apie tai kalbama Kitatikių dvasinių reikalų įstatymo 3 straipsnyje. Žr. О управленіи духовных дель Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія, ten pat, p. 5. Rusijos vyriausybės atsakymai į Apaštalu Sosto 1893 m. promemorijas, РГИА, ф. 821, оп. 150, д. 117, л. 1–55. Kaip tokia nuostata palietė katalikų vyskupus Šiaurės vakarų krašte, nagrinėjau tyrime apie Vilniaus vyskupą Karolį Hrynevickį. Pavyzdžiui, vidaus reikalų ministras išleido aplinkraščių vyskupams, aiškindamas jų kompetencijų ribas ir imperijos įstatymų pirmumą. Plačiau: V. Ž a l t a u s k a i t ė, Vyskupo kontrolės laikas: Vilniaus vyskupijos vyskupas ir dvasininkai 1883–1885, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 40B, Vilnius, 2018, p. 191–192.

¹³ Egzistuoja gausi istoriografija, nagrinėjanti šią problemą, todėl nurodysiu tik plačiausius pastarojo meto tyrimus. Bausmių praktika nagrinėta Aldonos Prašmantaitės tyrime: A. P r a š m a n t a i t ė, *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius, 2014. Dvasininkų luomo teisinę padėtį Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose nagrinėjau tyrimuose: V. Ž a l t a u s k a i t ė, Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje. (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje) [I dalis], *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011/2, 2012, p. 69–80; ta pati, Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje. (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje) [II dalis], *Lietuvos istorijos metraštis*. 2012/1, 2013, p. 81–102; ta pati, Romos katalikų dvasininkų mobilumas ir jo kontrolė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis*. 2013/2, 2014, p. 117–141; ta pati, Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis*. 2014/2, 2015, p. 97–124; ta pati, Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyven-senoje, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2017/1, 2017, p. 77–118.

imperatoriaus patvirtintu įsaku, vadinamuoju reskriptu Vilniaus generalgubernatoriui Vladimirui Nazimovui. Juo generalgubernatoriui buvo suteikti ypatingi įgaliojimai „ramybei ir saugumui“ krašte užtikrinti¹⁴. Reskripto 2 punkte buvo nurodyta, kad generalgubernatorius savo nuožiūra gali bausti administracine tvarka¹⁵. Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas 1863 m. gegužės 24 d. išleido instrukciją, kurioje nurodė priemones tvarkai krašte atkurti. Jos 12 ir 13 paragrafai buvo susiję su Romos katalikų dvasininkais, sulaužiusiais ištikimybės imperatoriui priesaiką, įsijungusiais į sukilimo veiksmus. Buvo nurodyta bausmė – atidavimas karo teismui. Tačiau ji buvo ne vienintelė. Bausta ir administracinėmis bausmėmis (baudomis, perkėlimu į kitą tarnybos vietą, atleidimu, uždarymu į vienuolyną, tremtimi). Nors minėtoje instrukcijoje ir jos papildymuose M. Muravjovas nesurašė nuoseklios dvasininkų prasižengimų ir jiems taikytų bausmių sistemos, ji formavosi reaguojant į kylančius precedentes, pasaulietinei valdžiai siekiant kontroliuoti vis daugiau ir daugiau dvasininkų veiklos bei raiškos arba – jų tarnystės – sferų. Parapijos dvasininkai ir už jų veiklą atsakingi dekanai (ir vienuolynų vyresnieji) turėjo būti baudžiami pagal įstatymą, taip pat administracinėmis baudomis už dalyvavimą politinėse manifestacijose; Bažnyčios dokumentuose nenurodytos liturgijos leidimą, neleistinių himnų giedojimą, procesijų organizavimą, kryžių statymą be pasaulietinės valdžios leidimo ir už bet kokią politinę sumaištį, lenkiškos propagandos skleidimą¹⁶. Formulotės buvo nekonkrečios, todėl sudarė prielaidas administracijos valdininkų interpretacijoms vertinant dvasininkų veiksmus. Galima teigti, kad pasaulietinė valdžia dvasininkų tarnybos pareigų atlikimą vertino ne tik kaip luomu apibrėžtus veiksmus, bet ir kaip politinį veiksmą, todėl dvasininkų tarnybos veiksmų kontrolę laikė sudedamąja depolonizacinės politikos, taikytos ŠVK, dalimi. Šios politikos pasekmė buvo tai, kad pasaulietinė valdžia ne tik kontroliavo dvasininkų pareigų vykdymą, bet pati siekė tas pareigas ir nustatyti, ir reglamentuoti¹⁷. Taip tikėtasi mažinti dvasininkų įtaką, „fanatizuojančią“ tikinčiuosius (pavyzdžiui, pasaulietinė valdžia keitė bažnyčių, koplyčių remonto tvarką, kryžių statymą, nustatydavo, kada ir kaip organizuoti bažnytines procesijas, kaip laidoti, kaip teikti Ligonių patepimo sakramentą (uždraustas viešas sakramento nešimas ligoniui), nurodydavo, kada bažnyčioje atlikti iškilmingas pamaldas valstybinių iškilmių dienomis etc.). 1863–1867 m. buvo išleista bent 50 (1863 m. – 1, 1864 – 13, 1865 – 9, 1866 – 14, 1867 – 13) įvairaus pobūdžio (gubernatorių, generalgubernatoriaus, vidaus reikalų ministro)

¹⁴ A. Prašmantaitė, min. veik., p. 147–148.

¹⁵ Išrašas iš 1863 m. sausio 14 d. reskripto, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 160, 202.

¹⁶ А. И. Миловидовъ, *Распоряженія и переписка гр. М. Н. Муравьева относительно римско-католическаго духовенства въ Северо-Западномъ крае*, Вильна, 1910, с. 25–26.

¹⁷ Šiuo aspektu valdžios, vietos administracijos, valdininkų pozicijas nagrinėjo Michailas Dolbilovas; žr. М. Долбиллов, *Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Москва, 2010.

nurodymų, taisyklių, aplinkraščių, reglamentuojančių dvasininkų veikimą, jų ir tikinčiųjų religines praktikas¹⁸. Nesilaikančius tokių nurodymų ir taisyklių baudavo. Pastebėtina, kad administracijos nurodymai vienas kitą atkartoję, tikslino, ir tai rodytų valdžios priemonių įgyvendinimo, perėmimo sudėtingumą. Keičiantis administracijai, skiriant naujus generalgubernatorius priemonės tarsi buvo atnaujinamos, tačiau šalia naujų atkartojamos ir jau buvusios, skelbiamos panašios į jau buvusias.

Analizuojant valdžios laikyseną, svarbu pastebėti, kad net ir panaikinus karo padėtį (galutinai ŠVK ji panaikinta 1872 m.¹⁹) Romos katalikų dvasininkų situacija iš esmės nepasikeitė: administraciniai valdžios nurodymai, įvesti krašte karo padėties metu, jiems tebegaliojo, nors turėjo būti praradę savo galią²⁰. Dvasininkų tarnybos veiksmai ŠVK ir toliau vertinti labiau pagal susiklosčiusią po sukilimo praktiką, o ne pagal įstatymus²¹. Tiesa, būta pastangų tvarką pakeisti, tačiau jos nebuvo sėkmingos. Pavyzdžiui, įvedant 1871–1872 m. taikos teismų instituciją ŠVK²², bandyta įstatymais sankcionuoti ir kontrolės priemones, taikytas Romos katalikų dvasininkams, peržiūrėti jas. Tačiau po centrinės valdžios diskusijų, nurodytų abejonių taikos teismų kompetencijomis buvo tik nustatytos jų veikimo ribos²³, o klausimai, susiję su Romos katalikų dvasininkais, palikti ne jiems, o

¹⁸ Sąrašas Šiaurės vakarų krašte veikiančių vyriausybės nurodymų dėl Romos katalikų dvasininkų ir Romos katalikų, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 298А, л. 59–62.

¹⁹ R. Vėbra, *Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje*, Vilnius, 1990, p. 23; А. А. Комзолова, *Политика самодержавия в Северо-Западном крае в эпоху Великих реформ*, Москва, 2005, с. 287; karo padėties atšaukimą etapai 1868–1872 m. pažymi Tamara Bairašauskaitė; žr. T. Bairašauskaitė, Valdžia: administracija ir teisė, *Lietuvos istorija*, t. 8, d. 1: T. Bairašauskaitė, Z. Medišauskienė, R. Miknyš, *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius, 2011, p. 220.

²⁰ Pavyzdžiui, apie tai, kad dvasininkų negalima bausti baudomis pagal Vilniaus generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo 1868 m. vasario 3 d. aplinkraščių, kuris yra atšauktas panaikinus karo padėtį, 1875 m. rugsėjį Kauno gubernatorių informavo Vilniaus generalgubernatorius Piotras Albedinskis. Žr. V. Žaltauskaitė, Romos katalikų dvasininkų mobilumas ir jo kontrolė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis. 2013/2*, p. 122. Kita vertus, 1877 m. vasarį P. Albedinskis panašiam Kauno gubernatoriaus norui skirti baudą dvasininkams neprieštaravo, nors remtasi būtent 1868 m. vasario 3 d. E. Baranovo aplinkraščiu. 1877 m. sausio 25 d. pažyma apie baudų skyrimą, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 378 BS, 1877 m., b. 323, l. 3–4.

²¹ Pavyzdžiui, 1886 m. rugsėjį Vilniaus generalgubernatoriui Vidaus reikalų ministerijai iškėlus klausimą dėl slaptų mokyklų ŠVK, kuriose mokoma lenkų kalbos, ir sankcijų prieš jas, ministerija pateikė pažymą, kurioje cituojamas 1882 m. rugsėjo 6 d. vidaus reikalų ministro Dmitrijaus Tolstojaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui Eduardui Totlebenui. Jame rašyta, kad priemonės prieš Romos katalikų dvasininkus ir vykstant deryboms su kurią [1882 m.] – išlieka, taip pat ir kitos priemonės nebuvo atšauktos, vadinasi, galioja (*сохраняет обязательную силу*), o generalgubernatorių funkcija skirti administracines nuobaudas niekas neabejoja. Pažyma [1886?], РГИА, ф. 1282, оп. 1, д. 691, л. 172–173.

²² T. Bairašauskaitė, min. veik., p. 221, 239–240.

²³ 1875 m. Imperatoriaus kanceliarijos antrojo skyriaus raštas, persiunčiamas Ivanui Kachanovui, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 298 А, л. 169–173; Pažyma, ten pat, l. 183–201.

vietos administracijos sprendimams. Vadinas, esminis vykdytos teismų reformos efektas, kai teismai buvo atskirti nuo administracijos²⁴, Romos katalikų dvasininkų luomo atveju nebuvo pritaikytas. Administracija turėjo teisę bausti dvasininkus pati. O tai reiškė, kad dvasininko prasižengimo traktavimas, bausmės už ją skyrimas priklausė nuo subjektyvių aplinkybių, liko prielaidos valdininko interpretavimui. Už tokį patį prasižengimą Vilniaus, Gardino gubernijose (Vilniaus vyskupija) dvasininką buvo galima bausti vienaip, o Kauno gubernijoje (Žemaičių (Telšių) vyskupija) kitaip. Liko galimybė įvertinti ne tik konkretų prasižengimą, bet ir konkretų prasižengėlį. Štai valdžios požiūriu, lojalumu jai pasižymėjęs kunigas baustas švelniau: toli gražu pavyzdiniu dvasininko elgesiu metai iš metų nepasižymėjęs Vilniaus vyskupijos dvasininką Bronislovą Karpovičių dėl to, kad vargonininkas (kurį jis turėjo prižiūrėti) išvežiojo kalėdaičius (o tai buvo uždrausta valdžios aplinkraščiu) ir kai kuriais – dažytais žalia spalva – esą žmonės net apsinuodijo, pasaulietinė valdžia nubaudė tik įspėjimu. Švelni bausmė pritaikyta todėl, kad šis kunigas Lydoje bandė pridėtinėse pamaldose vartoti rusų kalbą, buvo „politine prasme patikimas ir ištikimas vyriausybei“²⁵. Užfiksuotas ne vienas toks valdžios įvertinimas taikant bausmes dvasininkams.

Taigi, ir įvedus taikos teismus, vietos administracijos priežiūroje liko Vilniaus generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo 1868 m. vasario 3 d. aplinkraščio 6–9 punktuose išvardyti dvasininkų prasižengimai (savavališkas kunigo išvykimas į kitą parapiją ir ten atlikta liturgija be vyresnybės leidimo; dvasininkas nepaskelbia parapijiečiams apie valstybinių iškilmių dienas ir tomis dienomis neatlieka liturgijos; dvasininkas sako savo kūrybos pamokslus negavęs vyresnybės leidimo, be cenzūros leidimo; dvasininkas renka pinigus iš parapijiečių), už kuriuos buvo skiriamos baudos²⁶. Visgi ir toliau ne tik tuos keturis dvasininkų tarnystės aspektus prižiūrėjo ir už jų pažeidimus dvasininkams skirdavo baudas vietos administracija. Baigtinio prasižengimų sąrašo nebuvo. Be to, administracija skirdavo ne tik baudas, ji taikė ir kitas jau minėtas administracines bausmes. Beje, Justicijos ministerija pripažino, kad reikia šį klausimą spręsti *iš esmės*, bet tokį sprendimą atidėjo²⁷. O panašias iniciatyvas Vilniaus generalgubernatoriui Piotru Albedinskiui iškėlus 1877 m., jas stabdė vėlgį centrinė valdžia – vidaus reikalų ministras „tokiomis

²⁴ T. Bairaškauskaitė, min. veik., p. 221, 239.

²⁵ 1889 m. birželio 2 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. 1889 PS, b. 44, l. 15–16; duomenys apie kunigą Bronislovą Karpovičių, ten pat, f. 694, ap. 1, b. 4143, l. 48, 117.

²⁶ 1877 m. balandžio 15 d. [Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos] Politinio skyriaus pranešimas dėl kai kurių Vakarų krašto generalgubernatorių nurodymų patvirtinimo Aukščiausiaja valdžia, ten pat, f. 378, ap. 1876 PS, b. 23, l. 36.

²⁷ 1875 m. balandžio 17 d. imperatoriaus kanceliarijos antrojo skyriaus raštas [persiunčiamas Ivanui Kachanovui], РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 298 А, л. 171.

aplinkybėmis“ klausimo nesvarstė²⁸. Minėtos „tokios aplinkybės“ reiškė numatomas derybas su Apaštalo Sostu ir, tikėtina, kad centrinė valdžia nenorėjo jų komplikuoti papildomais klausimais nei tuo metu, nei vėliau²⁹. Derybos baigėsi 1882 m. gruodį, o pasiekti susitarimai vėlgi labiau konservavo esamą situaciją, jie buvo nepalankūs kelti ir spręsti naujus klausimus. Strigo netgi klausimai, numatyti 1882 m. imperijos ir Apaštalo Sosto susitarimu. Galima teigti, kad administracinė kontrolė ir bausmės, kuriomis buvo greitai pasiekiamas rezultatas, buvo priimtinesnės kontroliuoti dvasininkų veiksmus siekusiai administracijai. Teismai, egzistuojant sudėtingai bylų nagrinėjimo tvarkai, tokio efekto negalėjo pasiekti, o teismo proceso viešumas galėjo kelti daugiau keblumų. Galiojantys imperijos įstatymai taip detalčiai nereglementavo dvasininkų tarnybos, kad kiekvienam dvasininkų veiksmui (posukiliminiu laikotarpiu administracijos vertinimu traktuotas kaip jų tarnybos prasižengimas) būtų numatyta ir bausmė. Taigi išlaikyti buvusią situaciją administracijai buvo parankiau. Ir tai pavyko.

Jau minėjau, kad administracinius nurodymus dvasininkams dėl jų tarnystės pareigų atlikimo tvarkos, socialinės laikysenos lydėjo ir administracinių bausmių skyrimo praktika. ŠVK³⁰ centrinė valdžia (vidaus reikalų ministras) ir vietos valdžia (generalgubernatorius, gubernatorius) už vyriausybės nurodymų nevykdymą, kėsiniams į valdančiosios – Ortodoksų Bažnyčios – teises, vietos valdžios aplinkraščių pažeidimus Romos katalikų dvasininkams taikė penkias administracinių bausmių rūšis: baudą, perkėlimą į kitą tarnybos vietą arba pažeminimą pareigose, atleidimą iš tarnybos, uždarymą į vienuolyną, ištrėmimą³¹. Bausmes skyrė generalgubernatorius gubernatorių teikimu, apie jas informuodavo Vidaus reikalų ministeriją. Griežčiausia bausmė – *ištrėmimas* – priklausė nuo centrinės valdžios – vidaus reikalų ministro sprendimo, tačiau informaciją jam teikė vietos administracija. Nuo 1888 m. dėl dvasininko ištrėmimo spręsta kolegialiai – ypatingajame pasitarime, tačiau taip pat su vidaus reikalų ministru³². Ši bausmė dažniau taikyta sukilimo metais ir po jo tebegaliojant karo padėčiai. Aldonos Prašmantaitės tyrimai rodo, kad dalyvavimu 1863–1864 m. sukilime kaltinti 243 Žemaičių (Telšių) vyskupijos parapijose tarnavę dvasininkai ir 219 Vilniaus vyskupijos dvasininkų (iš viso parapijose tarnavo 1179 dvasininkai (1863 m.)). Tremties bausmė skirta 13,8 % šių vyskupijų dvasininkų³³. Centrinė valdžia nurodė, kad už dalyvavimą „lenkų sukilime“ iš viso buvo

²⁸ Pažyma, ten pat, l. 189.

²⁹ 1882 m. vasario 27 d. Vilniaus generalgubernatoriaus E. Totlebeno raštas vidaus reikalų ministrui, ten pat, f. 1282, ap. 2, b. 2061, l. 23.

³⁰ Kai kurios priemonės taikytos ir Pietvakarių krašte, t. y. Kijevo, Voluinės, Podolės gubernijose.

³¹ 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 226.

³² 1888 m. kovo 31 d. vidaus reikalų viceministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. 1888 PS, b. 73, l. 1. A.

³³ A. P r a š m a n t a i t ė, min. veik., p. 173.

ištremti 244 Romos katalikų dvasininkai. Iš jų 135 buvo panaikintos luomo teisės ir jie pašalinti iš dvasininkų luomo, o likusieji 109 ištremti teismo keliu ar administracine tvarka nešalinant iš luomo³⁴. Tremtimi buvo baudžiami įvairių dvasininkų grupių nariai. 1863 m. buvo ištremtas Vilniaus vyskupas Adomas Stanislovas Krasinskis³⁵. 1885 m. tokia sankcija vėl pritaikyta Vilniaus vyskupui Karoliui Hrynevickiui³⁶. Jis nuo pareigų nušalintas imperatoriaus įsaku, t. y. kaip ir numato įstatymas – nušalintas tos valdžios, kuri jį ir paskyrė. Tais pačiais metais ištremti dar trys dvasininkai³⁷ (nors šaltiniuose pateikti duomenys apie baustus dvasininkus ne visuomet sutampa, tačiau jie visi rodo, kad tremtimi per metus 1885–1900/05 m. laikotarpiu nubausti 1–5 Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų dvasininkai³⁸). Taigi, 1885 m. kunigas Eduardas Potcas ištremtas „už prasižengimus ortodoksiškumui ir rusų tautybei“ bei veikimą prieš „rusišką mokyklą“. Beje, kunigui dėl jo amžiaus (buvo 65-erių) leista pasirinkti tremties vietą (pasirinko Pskovą)³⁹. Kitam tais pačiais metais ištremtam kunigui, 51 metų Stanislovui Sulžinskiui, ne taip pasisekė: baumės vieta jau buvo parinkta – 2 metai Vologdos gubernijoje su policijos priežiūra. Jis taip pat kaltintas prasižengimais „rusų tautybei“, „ortodoksiškumui“, bet minėta, kad veikė prieš mišrias santuokas, kad sugrąžino ortodoksus į katalikybę, minėtas ir jo „fanatiškas nusiteikimas“ bei nederamas elgesys su parapijiečiais⁴⁰. Beje, kaltinimas „fanatizmu“ buvo gana dažnas dvasininkų charakteristikose, rengtose valdininkų, tačiau tai nebuvo konkrečiai apibrėžta sąvoka, todėl valdininkai, taikydami administracines bausmes dvasininkams, galėjo interpretuoti.

Svarbu pastebėti, kad gana dažnai už anksčiau minėtus prasižengimus dvasininkams būdavo skiriama ir kitokia bausmė – uždarymas į vienuolyną vidaus reikalų ministro nurodymu ar tik bauda. Tačiau administracinės nuobaudos tuo ir ypatingos, kad jos labai priklausė nuo politinio konteksto, valdininko įvertinimo, „bylos-prasižengimo“ aprašymo. Pavyzdžiui, ne vienas dvasininkas tik bauda buvo nubaustas dėl „priešinimosi rusiškai mokyklai“. Tai galėjo reikšti, kad kunigas nelankė arba nestropiai lankė tikybos pamokas liaudies mokyklose, kuriose tikyba turėjo dėstyti rusų kalba, arba kunigas ją dėstė lenku

³⁴ 1895 m. VRM Kitatikių dvasinių reikalų departamento pažyma, РГИА, ф. 821, оп. 150, д. 76, л. 98.

³⁵ A. P r a š m a n t a i t ė, min. veik., p. 173.

³⁶ V. Ž a l t a u s k a i t ė, Vyskupo kontrolės laikas: Vilniaus vyskupijos vyskupas ir dvasininkai 1883–1885, *Bažnyčios istorijos studijos*, IX (*Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 40B), Vilnius, 2018., p. 170; 169–201.

³⁷ Duomenys apie 1885–1900 m. administracinėmis bausmėmis baustus dvasininkus, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 298B, л. 99.

³⁸ Administracinėmis bausmėmis baustų Romos katalikų dvasininkų duomenys, 1893 01 01–1895 11, ten pat, b. 3264, l. 141.

³⁹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Eduardą Potčą, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4143, l. 91.

⁴⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Stanislovą Sulžinskį, ten pat, l. 104.

kalba. Tuo metu gimnazijų tikybos mokytojai dvasininkai vertinti atidžiau ir bausti griežčiau. Dėl to, kad tikybos pamokose mokė gimnazistus dalyvauti liturgijoje / pamaldose už imperatorių ne ortodoksų, o katalikų bažnyčioje, Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkai Cezarijus Jačinauskis, Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas) buvo ištremti į Novgorodo guberniją su policijos priežiūra. Pirmasis 3, o antrasis 5 metams⁴¹, nors dar 1889 m. kovą (generalgubernatoriaus siūlymu ir vidaus reikalų ministro nurodymu) už šį prasižengimą jie buvo atleisti iš tarnybos ir uždaryti Kretingos bernardinų vienuolyne⁴². Vilniaus švietimo apygardos globėjas, vietos administracija dvasininkų tikybos mokytojų laikysenoje išvelgė sisteminių pasipriešinimą, kurį koordinavo Žemaičių (Telšių) vyskupas M. L. Paliulionis, todėl griežtai baudė ir tikybos mokytojus, ir patį vyskupą – nuo 1889 m. kovo 1 d. imperatoriaus įsaku jam perpus sumažintas metinis atlyginimas (nuo 8023 rub. iki 4011 rub. 50 kap.) ir tai tęsėsi iki 1901 m. gegužės 6 d.⁴³ Vėlgi vyskupui bausmę skyrė tas asmuo, kuris jį paskyrė ir į tarnybą imperijoje.

Ar pasaulietinei valdžiai prasižengę dvasininkai bus *uždaryti į vienuolyną*, priklausė nuo generalgubernatoriaus⁴⁴, vidaus reikalų ministro, o nuo 1877 m. kovo 11 d. šią bausmę reglamentavo imperatoriaus patvirtintos taisyklės. Taigi šios bausmės taikymas, paskelbus taisykles, buvo reglamentuojamas aiškiausiai, lyginant su kitomis bausmėmis. Pagal minėtas taisykles bausti galėjo tiesiogiai Vidaus reikalų ministerija – ministro nurodymu ir sprendimu arba vietos administracija, bet taip pat ministrui nurodžius. Netgi tokią bažnytinės valdžios skirtą bausmę turėjo patvirtinti ministras, nurodydamas bausmės taikymo priežastis ir terminą⁴⁵. Beje, panašios taisyklės nuo 1877 m. sausio 24 d. jau galiojo Lenkijos karalystėje⁴⁶, bet pagal jas dvasininko siuntimas į vienuolyną priklausė nuo generalgubernatoriaus⁴⁷. ŠVK centrinė valdžia pasiliko

⁴¹ 1889 m. gegužės 26 d. Vidaus reikalų ministerijos raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, f. 378, 1888 PS, b. 98, l. 206.

⁴² 1889 m. kovo 27 d. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 120–121.

⁴³ 1889 m. kovo 19 d. vidaus reikalų ministro D. Tolstojaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 97–98; 1904 m. balandžio 24 d. vidaus reikalų ministro D. Sypiaigino raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 558; Vidaus reikalų ministro rašto Žemaičių (Telšių) vyskupui kopija, РГИА, ф. 821, оп. 138, д. 42, л. 34; E. V i d m a n t a s, Religinis tautinis sąjūdis Žemaitijoje XIX a. pabaigoje, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, sud. E. Motieka... [et al.], Vilnius, 1994, p. 111.

⁴⁴ Nurodomas 1867 m. liepos 7 d. Vilniaus generalgubernatoriaus aplinkraštis. Žr. V. M e r k y s, Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašte 1864–1901 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 20, Vilnius, 2002, p. 316.

⁴⁵ 1877 m. kovo 11 d. imperatoriaus patvirtintos taisyklės apie prasižengusių Romos katalikų dvasininkų uždarymą į vienuolynus, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3267, л. 57–58; ten pat, ap. 150, b. 76, l. 178–179; 1877 m. balandžio 9 d. vidaus reikalų ministro A. Timaševo raštas Vilniaus generalgubernatoriui (su kovo 11 d. taisyklėmis), LVIA, f. 378, ap. 1877 BS, b. 353, l. 1–3.

⁴⁶ Ten pat, l. 1.

⁴⁷ 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 229.

daugiau galių, išlaikė buvusias pozicijas skiriant šią bausmę dvasininkams. Pavyzdžiui, prasižengusiųjų dvasininkų uždarymo į vienuolynus praktika rodo, kad buvusios Minsko vyskupijos dvasininkai siųsti į ŠVK vienuolynus ministro sprendimu ir iki 1877 m.⁴⁸ O senų ir ligotų dvasininkų išlaikymas etatiniuose vienuolynuose ir pagal įstatymą priklausė nuo vidaus reikalų ministro⁴⁹. Svarbu pastebėti, kad minėtos taisyklės keletą kartų papildytos: griežtintos (1884 m. liepos 12 d. sugriežtintas uždarytų į vienuolynus lankymas – su policijos leidimu) ir lengvintos (1902 m. vasario 7 d. – baustasis gali vykti į vienuolyną be policijos konvojaus)⁵⁰, tačiau galiojo iki 1905 m. dvasininkams taikytų bausmių reformos, kuria ši bausmė palikta, bet buvęs reglamentavimas panaikintas. Liko tik galimybė vidaus reikalų ministro nurodymu uždaryti į vienuolyną terminui iki 2 metų⁵¹.

Pastebėtina, kad ši bausmė taikyta nedažnai. Per metus pasaulietinės valdžios iniciatyva į vienuolynus buvo uždaroma ne dešimtimis, o po keletą abiejų vyskupijų dvasininkų. Tokia bausmė laikyta griežtesne ir dažnai būdavo skiriama jau pritaikius kitas bausmes. Pavyzdžiui, ne kartą valdžios atstovams kliuvo Rodūnės (Lydos apskritis) klebono Vincento Živoronko elgesys. Jis buvo įspėtas, jam skirta bauda (nuo 1884 m. jį skundė dėl neteisėtų kunigų ir bajorų susirinkimų savo namuose organizavimo, pinigų rinkimo iš parapijiečių, nelegalaus hektografo laikymo) ir *teismo* sprendimu 1884 m. rugpjūtį už tai nubaustas 25 rub.⁵² Kunigas kaltintas ir už savo kūrybos pamokslą, kuriame teigė, kad tik katalikybė yra tikroji religija, o kiti yra pagonys. Be to, 1885 m. rugsėjo 8 d. meldamasis Švč. Mergelei Marijai į ją kreipėsi kaip į „Lenkijos karūnos karalienę“⁵³. Minėti kunigo tarnybos prasižengimai (kai kurie jų papuolė į kategoriją tų, už kuriuos skiriamos baudos), kurie akivaizdžiai demonstravo kunigo socialinę laikyseną, palaikyti pavojingesniais už iki tol buvusius, ir kunigas buvo atskirtas nuo tikinčiųjų bendruomenės. Atlikus tyrimus VRM sprendimu 1886 m. vasarį jis uždarytas vieneriems metams

⁴⁸ Pavyzdžiui, Kobryno vikaras Antanas Michaelis buvo uždarytas 1876 m. spalio 15 d. vidaus reikalų ministro nurodymu. 1877 m. birželio 25 d. Vilniaus Karmelitų vienuolyne laikomų prasižengusių dvasininkų sąrašas, LVIA, f. 378, ap. 1877 BS, b. 353, l. 12.

⁴⁹ Žr. 91 ir 100 įstatymo straipsnius. О управленіи духовных дель Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія, 1857, с. 22, 24.

⁵⁰ Prasižengusių imperijos Romos katalikų dvasininkų uždarymo į vienuolyną (Vidaus reikalų ministerijos išleistos pagal imperatoriaus patvirtintas 1877 m. kovo 11 d., 1884 m. liepos 12 d., 1902 m. vasario 7 d. taisyklės) taisyklės, ten pat, b. 3267, l. 189–190.

⁵¹ 1905 m. kovo 24 d. Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento aplinkraštis gubernatoriams, ten pat, l. 269; 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, ten pat, b. 3264, l. 237.

⁵² 1884 m. liepos 12 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui (l. e. pareigas), LVIA, f. 378, ap. 1884 PS, b. 54, l. 22–23; 1885 m. lapkričio 29 d. Vilniaus gubernijos žandarų viršininko raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 62–63.

⁵³ 1885 m. gruodžio 22 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 65–66.

Gardino pranciškonų vienuolyne⁵⁴. Beje, Vilniaus vyskupijoje tam buvo skirtas ne tik Gardino pranciškonų vienuolynas, bet ir Vilniaus Visų šventųjų senosios observacijos karmelitų vienuolynas, tačiau pastarasis buvo uždarytas 1886 m. sausio 23 d. caro įsaku⁵⁵. Žemaičių (Telšių) vyskupijoje tam buvo skirtas Žemaičių Kalvarijų dominikonų ir Kretingos bernardinų vienuolynas. Dominikonų vienuolyną uždarius 1889 m., Žemaičių (Telšių) vyskupijoje taip pat liko tik vienas vienuolynas prasižengusiems dvasininkams laikyti. Juose gyveno ir etatiniai vienuoliai, o šalia jų – ir bažnytines bausmes atliekantys, ir pasaulietinės valdžios nubausti dvasininkai. 1877 m. Vilniaus karmelitų vienuolyne buvo 13 pasaulietinės ir bažnytinės valdžios baustų, dėl senatvės ar ligų (tokių buvo 3) negalinčių tarnauti dvasininkų, uždarytų 1870–1877 m. Kunigai Jonas Oleškevičius ir Vilhelmas Borodzičius, kol pasitaisys, buvo uždaryti už girtavimą ir iššaukiantį elgesį, o likusieji uždaryti (vėlgi nenurodant konkretaus termino) už valdžios nurodymų nepaisymą – priešinimasi rusų kalbos įvedimui papildomose pamaldose ar, kad buvo „nepatikimi“⁵⁶. Pavyzdžiui, kunigas Antanas Kisielius ne savo parapijoje kvietė melstis už Lenkijos karalystę, žadėjo dovanoti religinio turinio knygą lenkų kalba, parodė nepagarbą imperatoriaus portretui – metė į jį kepurę⁵⁶. Kitame – Gardino pranciškonų – vienuolyne pasaulietinė valdžia uždarė du dvasininkus – dominikonų vienuolį Benediktą Saroseką už tai, kad 1872 m. du kartus neatlaikė liturgijos iškilmių dienomis, ir bernardinų vienuolį Leonardą Morožą už priešinimasi rusų kalbos įvedimui papildomose pamaldose, nepatikimumą⁵⁷. Kauno gubernatoriaus duomenimis, valdžios sprendimu uždarytų į vienuolynus dvasininkų 1877 m. nebuvo, o penki atliko bažnytines bausmes Žemaičių (Telšių) vyskupijos vienuolynuose už girtavimą⁵⁸. Vėliau, 1889–1891 m., Gardino pranciškonų vienuolyne bausmes atlikinėjo 7 kunigai: Bronislovas Karpovičius ir Silvestras Vaitkevičius – už girtavimą, amoralų elgesį. Kiti penki buvo uždaryti dėl prasižengimų pasaulietinei valdžiai: Antanas Žvilovskis („žalingas požiūris į rusiškumą ir ortodoksiškumą“), Jurgis Glodenis (sakramentų teikimą ne katalikams), Mykolas Masiulis (už slaptą mokymą namuose, knygų be cenzūros parsisiuntimą, išvykimus iš parapijos be valdžios leidimo), Pranciškus Lenkševičius (krikšto ir santuokos sakramentų teikimas ortodoksams)

⁵⁴ 1886 m. vasario 25 d. Vilniaus gubernijos žandarų viršininko raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 73.

⁵⁵ A. K a t i l i u s, Vilniaus miesto vienuolynai ir Rusijos imperijos vykdoma politika XVIII a. pabaigoje – XIX a., *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, t. 38, Vilnius, 2014, p. 77.

⁵⁶ 1877 m. birželio 25 d. Vilniaus Karmelitų vienuolyne laikomų prasižengusių dvasininkų sąrašas, LVIA, f. 378, ap. 1877 BS, b. 353, l. 12–13; 1876 m. gruodžio 25 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus vyskupijos valdytojui, ten pat, f. 694, ap. 1, b. 2376, l. 232.

⁵⁷ 1877 m. rugpjūčio 17 d. Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, f. 378, ap. 1877 BS, b. 353, l. 16–17.

⁵⁸ 1877 m. rugsėjo 3 d. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 25–27.

ir Jokūbas Vercinskis (už fanatizmą ir neigiamo požiūrio į liaudies mokyklas skleidimą tarp valstiečių)⁵⁹. 1904 m. rugpjūčio 11 d., „trečiadienį“, imperatoriaus įpėdinio gimimo proga buvo pritaikyta amnestija visiems valdžios sprendimu į vienuolynus uždarytiems dvasininkams. Tokių buvo tik keletas: iš Gardino vienuolyno tuomet paleisti du ten laikyti kunigai (Aleksandras Lošakevičius ir Mykolas Oborevičius buvo taip nubausti už piligrimystės iš Ašmenos į Vilnių organizavimą), iš Kretingos paleistas vienas – Povilas Dogelis, taip nubaustas už priešiško liaudies mokyklai ir mokytojui sukurstymą⁶⁰. Galima teigti, kad vienuolynuose nuolatos būdavo valdžios iniciatyva uždarytų dvasininkų, tačiau jų perauklėjimo galimybės tenai buvo abejotinos. Pasaulietinė valdžia menkai tegalėjo kontroliuoti vienuolynus, vienuolynų vyresnieji atlaidžiau žiūrėjo į pasaulietinės valdžios nubaustus dvasininkus⁶¹. Vienuolynuose susiformuodavo spalvingos bendruomenės, kurios ne tik meldavosi, atgailaudavo, bet ir užsiimdavo socialine veikla: Kretingos vienuolyne valdžios uždaryti kunigai bendradarbiavo 1895–1896 m. organizuojant ir leidžiant nelegalų periodinį leidinį lietuvių kalba „Tėvynės sargas“⁶², Gardine per vienuolyno patikrinimą 1896 m. sausį rasta trylika nuolat ten gyvenusių 21–90 metų amžiaus moterų, nustatyti prasižengusių dvasininkų lankymo tvarkos pažeidimai⁶³. Visa tai rodo, kad pasaulietinės valdžios pastangos apriboti prasižengusių dvasininkų veiklą, kontaktus nebuvo itin sėkmingos.

Bausmes dvasininkams – *perkėlimą iš tarnybos vietos bei atleidimą iš jos* – esu plačiau nagrinėjusi dvasininkų horizontalaus socialinio mobilumo tyrimuose⁶⁴, todėl šiame straipsnyje tik konstatuoju, kad vietos administracija taikė šias bausmes kartu su kitomis (pavyzdžiui, baudomis). Tarp dvasininkų, kaltintų dalyvavimu 1863–1864 m. sukilime, jo rėmimu, buvo dešimtys baustųjų perkeliant į kitą tarnybos vietą (30 Vilniaus vyskupijos dvasininkų iš 219 kaltintų ir baustųjų ir 28 Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkai

⁵⁹ 1889–1891 m. uždarytų į vienuolyną Vilniaus vyskupijos dvasininkų sąrašas, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2506, l. 2–3; Duomenys apie Vilniaus vyskupijos dvasininkus Antaną Žvilovskį, Bronislovą Karpovičių, Mykolą Masiulį, Pranciškų Lenkševičių, Silvestrą Vaitkevičių, Jokūbą Vercinskį, ten pat, b. 4143, l. 15, 18, 36–37, 48, 71, 77, 117.

⁶⁰ 1904 m. rugpjūčio 19 d. Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui ir paleistų kunigų sąrašas, ten pat, f. 378, ap. 1904 BS, b. 303, l. 13–15; 1904 m. rugpjūčio 26 d. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, l. 16.

⁶¹ W. Z a h o r s k i, *Moje wspomnienia*, oprac. J. Sikorska-Kulesza, t. 1, Warszawa, 2018, s. 103–104.

⁶² V. Ž a l t a u s k a i t ė, *Nelegali katalikiška periodika lietuvių kalba (XIX a. pab. – XX a. pr.)*, *Spauda ir leidyba lietuvių tautos istorijoje: vardai, idėjos, darbai, įvykiai*. Mokslo straipsnių rinkinys, sudarė B. Maskuliūnas, Šiauliai, 2019, p. 29.

⁶³ 1896 m. sausio 27 d. Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui ir vienuolyno patikrinimo protokolo kopija, ten pat, f. 378, ap. 1884 BS, b. 884, l. 51–54.

⁶⁴ V. Ž a l t a u s k a i t ė, *Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios)*, *Lietuvos istorijos metraštis. 2014/2*, p. 97–124.

iš 243 kaltintų ir baustųjų⁶⁵). Vėlesniais metais šios bausmės taikytos ne taip dažnai – nesiekė dešimties atvejų per metus devintajame ir dešimtajame XIX a. dešimtmetyje – XX a. pradžioje⁶⁶. Tačiau šiai bausmių kategorijai galima priskirti ir tuos atvejus, kai pasaulietinė valdžia nesutikdavo dvasininko skirti į naują jam bažnytinės valdžios numatytą tarnybos vietą. Pavyzdžiui, Švietimo ministerijos valdininkai prieštaravo konkretaus kunigo skyrimui dėstyti tikybą. Taip vikarą Juozą Tumą (Vaižgantą) vyskupas turėjo perkelti ten, kur nebuvo liaudies mokyklos, nes liaudies mokyklų direkcija prieštaravo, kad jis dėstyty tikybą mokyklose⁶⁷. Valdžia jį laikė politiškai nepatikimu dėl lietuviškos spaudos platinimo bylos, nors J. Tumo (Vaižganto) kaltė nebuvo įrodyta⁶⁸. Taigi, šios bausmės taikytos plačiau. Pavyzdžiui, pasaulietinės valdžios sprendimu vienuolyne uždarytas dvasininkas prarasdavo buvusią tarnybos vietą: bausmės laikui pasibaigus dažniausiai būdavo skiriamas tik vikaru – nuo klebono priklausomu parapijos dvasininku. Dvasininkų skyrimo, perkėlimo bylose tokių atvejų per metus pasitaikydavo ne vienas. Galima teigti, kad ir šias bausmes skiriant buvo subjektyvumo, valdininkų interpretavimo. Taip pat svarbu pastebėti, kad vietos administracija dvasininkų perkėlimą, atleidimą iš tarnybos naudojo ne tik kaip bausmę, bet ir kaip lojalių dvasininkų palaikymo, skatinimo priemonę⁶⁹.

Baudos, kaip administracinių bausmių sistemos dalis, karo padėties metu ŠVK buvo skiriamos ir pasauliečiams, ir dvasininkams. Platus jomis baudžiamų prasižengimų spektras, įvairūs baudų dydžiai rodė pasaulietinės valdžios pastangas daugeliu aspektų ir operatyviai kontroliuoti konkrečias visuomenės socialines grupes (bajoriją, dvarininkus, dvasininkus), jų veiklas (pavyzdžiui, fotoateljė, spaustuvių, viešbučių veiklą). Valdžios nuomone, tai buvo viena iš priemonių stabdyti lenkiškosios kultūros, įtakos – „propagandos“ – plitimą, dvasininkų atveju taip turėjo būti stabdomos pastangos „fanatizuoti“ tikinčiuosius. Pagal M. Muravjovo 1863 m. gegužės 24 d. instrukciją ir jos papildymus

⁶⁵ Skaiciuota pagal: 1 priedas. Vilniaus vyskupijos dieceziniai dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai, kaltinti ir bausti už dalyvavimą 1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams; 2 priedas. Žemaičių vyskupijos dieceziniai dvasininkai ir parapijose tarnavę vienuoliai, kaltinti ir bausti už dalyvavimą 1863 m. sukilime ar pagalbą sukilėliams, A. P r a š m a n t a i t ė, min veik., p. 195–308.

⁶⁶ 1905 m. balandžio 22 d. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentui su duomenimis apie 1900–1904 m. administracinę tvarką Šiaurės vakarų krašte baustus Romos katalikų dvasininkus, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3265, л. 67–72.

⁶⁷ 1898 m. gegužės 21 d. Kauno gubernatoriaus raštas Žemaičių (Telšių) vyskupui, kopija, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 171, l. 78.

⁶⁸ A. T y l a, Vaižganto ir jo brolio Jono Tumo 1896–1897 m. byla dėl draudžiamos literatūros platinimo, *Literatūra*, 1970, 12 (1), p. 44–45.

⁶⁹ Tokius siužetus Vilniaus vyskupijoje esu analizavusi. Žr. V. Ž a l t a u s k a i t ė, Vyskupo kontrolės laikas..., p. 185–187.

baudos galėjo siekti 25–500 rub.⁷⁰ Jos buvo skiriamos už savavališkus išvykimus iš parapijos⁷¹, liturgijos, nenumatytos Bažnyčios, atlikimą, kitas religines praktikas. Baudas buvo galima skirti kaip vienintelę ir kaip papildomą bausmę už prasižengimus, už kuriuos bausta ir pagal įstatymą⁷².

Analizuojant M. Muravjovo suformuotą baudų skyrimo praktiką pasakytina, kad aiškios sistemos nebuvo. Jo instrukcijoje nebuvo įvardyti visi prasižengimai, už kuriuos skiriamos baudos, palikta daug vietos interpretavimui. Pavyzdžiui, už tą patį prasižengimą kunigui taikytos kelios bausmės: kunigas Vincentas Bžozovskis 6 mėnesius kalintas kalėjime, atimta tarnybos vieta ir nubaustas 200 rub. bauda⁷³. 100 rub. bauda buvo skirta kunigui Kazimierui Noreikai ir jis pažemintas tarnyboje – patvirtintas vikaru už tai, kad mirties liudijime įrašė, jog valstietis mirė nuo kazokų smurto⁷⁴. Minėjau, kad tyrėjai yra atkreipę dėmesį, kad valdžios politika ŠVK kito keičiantis centro ir vietos administracijai. Minėtoji M. Muravjovo instrukcija galiojo iki 1866 m. vasario 8 d. naujojo Vilniaus generalgubernatoriaus Konstantino Kaufmano aplinkraščio. Jis leido gubernatoriams skirti baudas nuo 1 iki 100 rub., didesnes baudas pasiliko savo kompetencijai⁷⁵. Prasižengimų sąrašo vėlgi nekonkretizavo. Ir jam administruojant dvasininkams baudos taikytos kaip dar viena bausmės priemonė. Pavyzdžiui, 1866 m. Vilniaus vyskupijos kunigas Ignatas Kameneckis buvo nubaustas 100 rub. bauda, prarado tarnybos vietą ir buvo uždarytas į vienuolyną už tai, kad leidęs giedoti draudžiamus himnus, pažeidęs dvasininkų judėjimo taisykles⁷⁶. Už panašius prasižengimus kunigas Aloyzas Urbonavičius 1866 m. gale jau kito Vilniaus generalgubernatoriaus – Eduardo Baranovo – nubaustas tik 50 rub. bauda, taip pat pažemintas tarnyboje (skirtas vikaru) ir atiduotas policijos priežiūron⁷⁷.

Svarbu pastebėti, kad generalgubernatorius E. Baranovas keliais aplinkraščiais – 1867 m. vasario 22 d., 1868 m. vasario 3 d. – peržiūrėjo baudų skyrimo tvarką

⁷⁰ *Сборникъ распоряженій графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польскаго мятежа въ Северо-Западныхъ губерняхъ 1863–1864*, составилъ Н. Цыловъ, Вильна, 1866, с. 109, 197, 199, 382; 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 226; Raštas apie nuobaudas, skiriamas Romos katalikų dvasininkams administracine tvarka, ten pat, l. 137.

⁷¹ V. Ž a l t a u s k a i t ė, Romos katalikų dvasininkų mobilumas ir jo kontrolė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis. 2013/2*, p. 117–141.

⁷² Н. Цыловъ, min. veik., p. 105.

⁷³ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Vincentą Bžozovskį, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4143, l. 12 ir 149.

⁷⁴ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Kazimierą Noreiką, ten pat, l. 79.

⁷⁵ 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, raštas Valstybės tarybai, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 226.

⁷⁶ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Ignotą Kameneckį, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4143, l. 53.

⁷⁷ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos kunigą Aloyzą Urbonavičių, ten pat, l. 109.

ir prasižengimus, už kuriuos skiriamos baudos⁷⁸. Jis nurodė už politinio pobūdžio nusizengimus, išvardytus aplinkraštyje, administracine tvarka skirti baudas iki 400 rub.⁷⁹ 1867 m. buvo konkrečiai nurodyti dvasininkų nusizengimai, už kuriuos skirtinos baudos. Taigi dvasininkai bausti, jei: 1. nepranešė parapijiečiams apie Bažnyčioje minimas iškilmių dienas ir ne laiku (per anksti) atliko jų paminėjimo pamaldas; 2. statė, atnaujino, remontavo bažnyčias, koplyčias ir altorius be valdžios leidimo; 3. savavališkai išvyko į kitą parapiją; 4. svetimoje parapijoje laikė pamaldas be valdžios leidimo; 5. sakė savo kūrybos pamokslus, o ne iš valdžios patvirtinto Bialobžeskio ir Filipeckio rinkinio; 6. rinko pinigų iš parapijiečių be valdžios leidimo; 7. Dievo Žodžio mokė liaudies mokyklose lenkų kalba⁸⁰. Beje, pagal 1868 m. vasario 3 d. aplinkraščių prasižengimų sąrašas sumažintas iki keturių punktų, tačiau jie apėmė beveik visus ankstesnius reikalavimus. Neliko nurodymo tik dėl lenkų kalbos, tačiau jį pakeitė atsiradę nauji panašūs reikalavimai (taikyti ir dvasininkams, ir pasauliečiams) dėl lenkų kalbos vartojimo draudimo viešosiose vietose.

Kitas Vilniaus generalgubernatorius Aleksandras Potapovas 1868 m. balandžio 5 d. dar kartą papildė prasižengimų sąrašą draudimu vartoti lenkų kalbą oficialiame susirašinėjime ir kalbant atstovaujamos valdžios institucijose⁸¹. Be to, buvo atkreiptas dėmesys, kad gubernatoriai nevienodai baudžia už tokį patį prasižengimą, todėl nurodė sprendimus dėl baudų siųsti generalgubernatoriui⁸². Beje, taip jis tik atkartojė savo pirmtakų reikalavimą, todėl galima daryti prielaidą, kad sistema neveikė sklandžiai. Tą rodo ir tai, kad administracinių baudų skyrimo tvarką ir prasižengimus dar kartą peržiūrėjo generalgubernatorius Eduardas Totlebenas. 1881 m. balandžio 29 d. aplinkraštyje gubernatoriams jis nurodė devynis prasižengimus, už kuriuos skirtinos baudos iki 300 rub.⁸³ Taigi E. Totlebenas nurodė skirti baudas už: *pirmas* – bažnyčių, koplyčių altorių statyba ir remontai be atitinkamos valdžios leidimo; *antras* – savavališkas kunigo išvykimas į kitą parapiją ir ten, be vyresnybės leidimo, liturgijos atlikimas; *trečias* – pamokslų sakymas nusizengiant vyresnybės nurodymams, t. y. savos kūrybos pamokslai be cenzūros leidimo; *ketvirtas* – pinigų rinkimas iš parapijiečių dėl įvairių priežasčių, dėl vietos valdžiai nežinomų

⁷⁸ Pažyma [Raštas apie administracines bausmes Romos katalikų dvasininkams Vilniaus generalgubernatorystėje. Ištrauka iš 1886 m. gegužės 19 d. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos pranešimo], ПГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3264, л. 183.

⁷⁹ Raštas apie nuobaudas, skiriamas Romos katalikų dvasininkams administracine tvarka, ten pat, l. 139.

⁸⁰ Ten pat, l. 138–139.

⁸¹ Pažyma [Raštas apie administracines bausmes Romos katalikų dvasininkams Vilniaus generalgubernatorystėje], ten pat, l. 184.

⁸² Ten pat, l. 183; 1905 m. balandžio 9 d. pažyma–reikalo išdėstymas, ten pat, l. 226.

⁸³ 1881 m. balandžio 29 d. Vilniaus generalgubernatoriaus aplinkraštis gubernatoriams, kopija, ten pat, f. 1282, ap. 2, b. 2061, l. 32–37; tas pats aplinkraštis, ten pat, f. 821, ap. 125, b. 3264, l. 38–42; Pažyma [Raštas apie administracines bausmes Romos katalikų dvasininkams Vilniaus generalgubernatorystėje], ten pat, l. 184.

reikalų ir tikslų, dėl kurių neleidžiama to daryti; *penktas* – nepaskelbtos parapijiečiams iškilmingos dienos ir liturgijos tomis dienomis neatlikimas arba atlikimas anksti ryte; *šeštąs* – neturint leidimo laikomi ginklai ir parakas bei kt.; *septintąs* – susirinkimai privačiuose namuose be policijos žinios; *aštuntąs* – neleistinių dainų atlikimas, įvairių emblemių naudojimas ant drabužių, namų, pakinktų ir tų ženklų pardavimas; *devintąs* – lenkų kalbos viešas vartojimas oficialiuose susirašinėjimuose, iškabose, klubuose, teatruose, parduotuvėse, jeigu juose kalbos vartojimas peržengia asmeninio pokalbio ribas⁸⁴. Penki iš minėtų punktų buvo skirti dvasininko tarnystės reglamentavimui. Jie iš esmės atkartoją jau buvusius reikalavimus dvasininkams, o ir jų visuma rodo ne valdžios naują požiūrį, o pastangas kontroliuoti viešą bendruomeninį gyvenimą ir netgi asmeninę erdvę. Tiesa, piniginė baudų išraiška mažėjo ir galima daryti prielaidą, kad valdžia įvertino savo galią kontroliuoti, desperacijos šiuo požiūriu mažėjo. Dažniausiai dvasininkams taikyta administracinė bausmė buvo baudos. Jų skyrimo tvarka, prasižengimų, už kuriuos skiriamos baudos, „sąrašas“ nuo 1863–1864 m. keistas ne vieną kartą keičiantis Vilniaus generalgubernatoriams. XX a. pradžioje centrinė valdžia konstatavo, kad baudų dvasininkams klausimas yra itin netvarkingas⁸⁵. Beje, faktiškai XX a. pr. baudos dvasininkams taikytos tik ŠVK, nors iki tol jos buvo taikomos ir Pietvakarių krašte, Lenkijos karalystėje⁸⁶. Tik 1905 m. reformuojant Romos katalikų dvasininkams taikomų administracinių bausmių sistemą, baudos buvo visiškai panaikintos⁸⁷.

Analizuojant administracinių bausmių taikymą dvasininkams pastebėta, kad intensyviausiai jomis bausta pirmame posukiliminiame dešimtmetyje⁸⁸, vėliau bausmės taikytos rečiau, bet visos jų rūšys taikytos nuolatos⁸⁹. Bausmių intensyvumas priklausė nuo dvasininkų laikysenos, baustųjų statistika priklausė nuo dvasininkų skaičiaus

⁸⁴ 1881 m. balandžio 29 d. Vilniaus generalgubernatoriaus E. Totlebeno aplinkraštis Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernatoriams, ten pat, l. 40–41.

⁸⁵ Pažyma [1903 m.?], ten pat, l. 187.

⁸⁶ Raštas apie 1900–1904 m. baustus Romos katalikų dvasininkus, ten pat, b. 3265, l. 76–87.

⁸⁷ Baudos nebeminimos tarp kitų nuobaudų, paliktų taikyti Romos katalikų dvasininkams. Žr. 1905 m. kovo 24 d. Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento aplinkraštis generalgubernatoriams, ten pat, l. 5; 1905 m. balandžio 9 d. raštas apie administracinių nuobaudų Romos katalikų dvasininkams nustatymą įstatymu, ten pat, l. 46.

⁸⁸ A. Prašmantaitė nurodo, kad represijos dėl sukilimo prieš dvasininkus tęsėsi iki 1867 m. gegužės 17 d., kai imperatorius pasirašė potvarkį. Nuo tada „dvasininkai jau nebuvo suiminėjami ar piniginėmis bandomis baudžiami apkaltinus dalyvavimu sukilime“; žr. A. P r a š m a n t a i t ė, min. veik., p. 181.

⁸⁹ Remiamasi statistiniais duomenimis: Duomenys apie 1885–1900 m. administracinėmis bausmėmis baustus dvasininkus, РГИА, ф. 821, оп. 125, л. 298Б, л. 99 (beje, šiuose duomenyse nurodomi ir įspėjimu nubausti dvasininkai. Tokia bausmė fiksuojama įstatymuose, o ne administracinėse vietinės valdžios bausmėse); 1905 m. balandžio 22 d. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas į Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentą su duomenimis apie 1900–1904 m. administracine tvarka Šiaurės vakarų krašte baustus Romos katalikų dvasininkus, ten pat, b. 3265, l. 67–72.

vyskupijoje. Tačiau bausmių taikymo intensyvumas taip pat priklausė ir nuo socialinio konteksto, nuo vietos administracijos radikalesnės ar nuosaikesnės laikysenos Romos katalikų dvasininkų atžvilgiu, centro valdžios politikos. A. Prašmantaitė, pastebėjusi tokią tendenciją, nurodė, kad „kaltinimų dvasininkijos adresu ypač pagausėjo“ M. Muravjovui tapus Vilniaus generalgubernatoriumi⁹⁰. Vėlesniais dešimtmečiais per vienerius metus nubaustųjų administracine tvarka dvasininkų skaičiai svyravo dešimčių (nuo 11 nubaustųjų 1900 m. iki 54 – 1885 m. ar 82 – 1893 m.⁹¹), o ne šimtų ribose. Taigi administracinių bausmių skyrimo praktika rodo ne tik dvasininkų laikyseną, bet ir valdžios poziciją jų atžvilgiu.

Analizuojant bausmių skyrimo praktiką taip pat pastebėta, kad keičiantis Vilniaus generalgubernatoriams kito ir bausmių skyrimo praktika. Dažnai naujasis generalgubernatorius įvesdavo naujų dvasininkų tarnystės raišką reglamentuojančių aplinkraščių (ir atkartojančių jau buvusius), atidžiau kontroliuodavo jų vykdymą ir nubausedavo daugiau dvasininkų. Ilgainiui valdžios atidumas kisdavo ar atsirasdavo ir kitų aplinkybių. Pavyzdžiui, paskutiniaisiais Vilniaus generalgubernatoriaus Piotro Orževskio valdymo metais (1897 m. jis mirė) administracinės bausmės dvasininkams skirtos rečiau – kai kurie statistiniai duomenys netgi nerodo nubaustų dvasininkų⁹², nors vargu ar tikėtina, kad taip ir buvo. Ir 1896 m. jų nurodyta buvus tik 14. Kai šio generalgubernatoriaus tarnybos pradžioje administraciškai nubausti 82 dvasininkai (1893 m.)⁹³. Be to, šis generalgubernatorius atėjo administruoti ŠVK nusistatęs griežtai dvasininkus kontroliuoti⁹⁴ ir savo veiksmais eskalavo įtampą tarp bažnytinės valdžios ir vietos administracijos⁹⁵. Jo pirmtakas Vilniaus generalgubernatorius Ivanas Kachanovas (1884–1893) bene nuosekliausiai taikė administracines bausmes dvasininkams. Bausdavo 32–54 per metus⁹⁶. (Beje, Vilniaus vyskupijoje 1883 m. buvo apie 350, o Žemai-

⁹⁰ Žr. A. Prašmantaitė, min. veik., p. 171.

⁹¹ Remiamasi statistiniais duomenimis: Duomenys apie 1885–1900 m. administracines bausmes dvasininkams, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3265, л. 99 (beje, šiuose duomenyse nurodomi ir įspėjimu nubausti dvasininkai. Tokia bausmė fiksuojama įstatymuose, o ne administracinėse vietinės valdžios nuobaudose).

⁹² Ten pat.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ 1893 m. liepos 23 d. slaptame aplinkraštyje gubernatoriams Vilniaus generalgubernatorius prašė išreikšti nuomonę dėl 25 jo suformuluotų klausimų apie Romos katalikų dvasininkus ir siūlė nesidrovint kelti kitus jiems rūpimus klausimus, LVIA, f. 378, ap. 1893 BS, b. 466, l. 132–374.

⁹⁵ Vidaus reikalų ministro pranešimas apie religinės įtampos Šiaurės vakarų krašte paastrėjimą, ypač Kaino gubernijoje dėl Vilniaus generalgubernatoriaus P. Orževskio veiklos (juodraštis) 1893–1895 m., РГИА, ф. 821, оп. 150, д. 887, л. 1–17.

⁹⁶ Duomenys apie 1885–1900 m. administracines bausmes dvasininkams, ten pat, ap. 125, b. 298 B, l. 99.

čių (Telšių) – apie 500 dvasininkų). Daugiausia nubausta 1885, 1887 m. (po 54)⁹⁷. Kiti šaltiniai rodo, kad skaičiai gali būti ir didesni⁹⁸. 1885–1886 m. bent po 10 prasižengusių pasaulietinei valdžiai dvasininkų ištremta ir uždaryta į vienuolynus⁹⁹. Piniginėmis baudomis už savavališkus išvykimus iš parapijų 1885 m. taip pat nubausta 15 Vilniaus ir 29 Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkai¹⁰⁰. Tais metais (duomenys iki rugpjūčio mėn.) pradėti tyrimai dėl 36 Žemaičių (Telšių) vyskupijos ir 27 Vilniaus vyskupijos dvasininkų veiksmų, už kuriuos turėjo būti baudžiama administracine tvarka¹⁰¹. Beje, šiuo atveju dar po kiekvieno vyskupijos prasižengusiųjų dvasininkų sąrašo nurodoma, kad dvasininkai vasario 19 d. ir kovo 1 d. nelaikė gedulingų pamaldų už mirusį imperatorių Aleksandrą II (o už tokį prasižengimą generalgubernatorių aplinkraščiuose buvo nurodyta skirti baudas), bet dėl to apkaltinti vyskupai, informuotas vidaus reikalų ministras¹⁰², o dvasininkams bauduos neskirtos. Didesni 1885 m. baustųjų skaičiai susiję su laikotarpiu po Vilniaus vyskupo K. Hrynevickio ištremimo, kai pasaulietinė valdžia itin atidžiai ir įtariai stebėjo dvasininkų veiksmus, o ir pastarieji elgėsi ypatingai. Pavyzdžiui, generalgubernatorius baudė dvasininkus, komentavusius K. Hrynevickio ištremimą, baudė tuos, kurie bažnyčiose išstatė vyskupo portretą (50 rub. bauda už tai nubaustas Mykolas Ordinskis) ar paisė kitų vyskupo nurodymų. Pavyzdžiui, išplėšė vyskupijos kalendoriaus lapus, kuriuose buvo įrašyti vyskupo nuo pareigų nušalinti dvasininkai (už tai 25 rub. baudos skirtos Antanui Kisieliui ir Antanui Zimnochai¹⁰³)¹⁰⁴. Beje, piniginėmis baudomis šiais

⁹⁷ Turiu pažymėti, kad skirtinguose šaltiniuose pateikiami duomenys apie administracinėmis bausmėmis baustus dvasininkus nėra vienodi, tačiau tikėtina, kad atspindi tendencijas. Juo labiau kad šiame tyrime remiamės ne tik valdžios pateikiama statistika, bet ir bažnytinės valdžios dokumentais, kuriuose taip pat fiksuojami duomenys apie dvasininkams pritaikytas bauses.

⁹⁸ 1882–1888 m. administracine tvarka ištremtų, į vienuolynus uždarytų dvasininkų sąrašai, РГИА, ф. 821, оп. 150, д. 246, л. 1–2; Vilniaus ir Kauno vyskupijų (sic!) 1884–1885 m. baudomis dėl savavališkų išvykų iš parapijų nubaustų dvasininkų sąrašas, LVIA, f. 378, ap. 1885 BS, b. 1097, l. 19–20 [nurodomi 28 Vilniaus ir 34 Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkai].

⁹⁹ 1882–1888 m. administracine tvarka ištremtų, į vienuolynus uždarytų dvasininkų sąrašai, РГИА, ф. 821, оп. 150, д. 246, л. 1–2.

¹⁰⁰ Vilniaus ir Kauno vyskupijų (sic!) 1884–1885 m. baudomis už savavališkas išvykas iš parapijų nubaustų dvasininkų sąrašas, LVIA, f. 378, ap. 1885 BS, b. 1097, l. 19–20.

¹⁰¹ 1885 m. sausio 1 d. – 1885 m. rugpjūčio mėn. Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijų prasižengusių Romos katalikų dvasininkų sąrašai, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 312, л. 62–74.

¹⁰² 1885 m. sausio 1 d. – 1885 m. rugpjūčio mėn. Vilniaus vyskupijos prasižengusių Romos katalikų dvasininkų sąrašas, ten pat, l. 69–74.

¹⁰³ Ten pat, l. 73; 1886 m. vasario 4 d. pažyma, LVIA, f. 378, ap. 1886 BS, b. 827, l. 19. Plačiau apie vyskupijos kalendoriaus lapų plėšymo istoriją: V. Žaltauskaitė, Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo – iki XX a. pradžios), *Lietuvos istorijos metraštis. 2014/2*, p. 105–106.

¹⁰⁴ 1885 m. sausio 1 d. – 1885 m. rugpjūčio mėn. Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijų prasižengusių Romos katalikų dvasininkų sąrašai, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 312, л. 67, 72–73.

atvejais bausti dvasininkai už prasižengimus, kurie net nepaminti 1881 m. Vilniaus generalgubernatoriaus E. Totlebeno aplinkraštyje dėl baudų skyrimo. Įdomu, kad už vidaus reikalų ministro sprendimu į Kalvarijų dominikonų vienuolyną 1885 m. rugsėjo 15 d. uždaryto kunigo Felikso Mazulevičiaus fotografijos iškabinimą 1887 m. 25 rub. bauda buvo skirta Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkui Mykolui Šaikūnui¹⁰⁵. Šie baudų skyrimo už vaizdų viešinimą atvejai rodo ne tik pasaulietinės valdžios požiūrį, dvasininkų laikyseną, bet ir tai, kaip modernėjantis kultūrinis kontekstas veikia dvasininkų laikyseną, kaip formuojasi naujos jos deklaravimo formos.

Pasakytina, kad visos minėtos penkios administracinių bausmių rūšys ŠVK dvasininkams buvo taikomos ir XX a. pradžioje. Tik 1905 m. nustatytos trys vidaus reikalų ministro sprendimu dvasininkams taikomų bausmių rūšys – perkėlimas į kitą tarnybos vietą, atleidimas iš tarnybos ir uždarymas į vienuolyną iki 2 metų; vyskupams pripažįstama teisė už bažnytinius prasižengimus uždaryti dvasininką į vienuolyną iki 2 metų¹⁰⁶.

Išvados

Romos katalikų dvasininkų tarnybinio prasižengimo samprata imperinės valdžios galvosenoje formavosi veikiamą įstatymų sistemos, Katalikų Bažnyčios pozicijos valstybėje, dvasininkų luomo asmenų politinės, kultūrinės, socialinės raiškos visuomenėje.

1863–1864 m. sukilimas Romos katalikų dvasininkų situaciją komplikavo. Vietos administracija sukilimo metu ir galiojant karo padėčiai ŠVK turėjo teisę bausti Romos katalikų dvasininkus, tačiau tokią teisę ji išlaikė ir atšaukus karo padėtį. Dvasininkai buvo atiduodami karo teismui, taip pat jie bausti administracinėmis bausmėmis: baudomis, perkėlimu į kitą tarnybos vietą, atleidimu, uždarymu į vienuolyną, tremtimi. Šios bausmės dvasininkams ŠVK taikytos iki 1905 m.

Įžvelgdama dvasininkų veiksmuose politinį turinį, pasaulietinė valdžia ėmėsi kontroliuoti ir bausti dvasininkus ir už tai, kas buvo jų tiesioginės luomo tarnybos pareigos. Valdžios požiūriu jie išreiškė nelojalumą imperijai.

Pasaulietinė valdžia siekė kontroliuoti kuo daugiau dvasininkų tarnybos aspektų, gubernatoriai, generalgubernatoriai fiksuodavo ir tokius dvasininkų prasižengimus, kurių nebuvo numatę jokie centrinės ir vietos valdžios aplinkraščiai, reglamentavę administracinių bausmių skyrimą. Dvasininko tarnybos prasižengimo traktavimas, bausmės už ją

¹⁰⁵ 1889 m. rugsėjo 18 d. pažyma, LVIA, f. 378, ap. 1889 PS, b. 44, l. 43; 1886 m. sausio 15 d. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, ten pat, ap. 1884 BS, b. 884, l. 11.

¹⁰⁶ 1905 m. kovo 24 d. Vidaus reikalų ministerijos Kitatikų dvasinių reikalų departamento aplinkraštis gubernatoriams, РГИА, ф. 821, оп. 125, д. 3267, л. 269.

skyrimas priklausė nuo subjektyvių aplinkybių, egzistavo prielaidos valdininko interpretavimui, liko galimybė subjektyviai vertinti ne tik konkretų prasižengimą, bet vertinti ir prasižengėlį.

Analizuojant bausmių skyrimo praktiką nustatyta, kad ji kito keičiantis Vilniaus generalgubernatoriams. Tai rodo centrinės ir vietos valdžios bendros strategijos trūkumą, spragas vertinant Romos katalikų dvasininkų tarnybą.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

MERKYS, Vytautas. Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašte 1864–1901 m. In: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 20. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, p. 247–322.

ZAHORSKI, Władysław. *Moje wspomnienia*. Opracowanie, wstęp i przypisy Jolanta Sikorska-Kulesza. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018.

МИЛОВИДОВЪ, Александр Иванович. *Распоряжения и переписка гр. М. Н. Муравьева относительно римско-католического духовенства въ Северно-Западномъ крае*. Вильна: типография „Русский почин“, 1910.

Сборникъ распоряжений графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польскаго мятежа въ Северно-Западныхъ губернияхъ 1863–1864. Составилъ Н. Цыловъ. Вильна: в типографияхъ „А Киркора и братьев Роммовъ“, 1866.

Свод законов Российской империи. Т. XI, ч. 1–2: *О управленіи духовныхъ дель Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія*. Санкт-Петербургъ, 1857.

Свод законов Российской империи. Т. 3, тетрадь 1: *Устав о службе по определению от Правительства*. Санкт-Петербургъ, 1857.

Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ 1866 года, Таганцев Николай Степанович. Санкт-Петербург тип. М. Стасюлевича, 1876.

BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara; MEDIŠAUSKIENĖ, Zita; MIKNYS, Rimantas. *Lietuvos istorija*. T. 8, d. 1: *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.

CREW, Robert. Empire and the Confessional State: Islam and Religious Politics in Nineteenth-Century Russia. *American Historical Review*, 2003, Vol. 108, No. 1, p. 50–83.

KATILIUS, Algimantas. Vilniaus miesto vienuolynai ir Rusijos imperijos vykdoma politika XVIII a. pabaigoje – XIX a. In: *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis* 38. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2014, p. 49–91.

PRAŠMANTAITĖ, Aldona. *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014.

TYLA, Antanas. Vaižganto ir jo brolio Jono Tumo 1896–1897 m. byla dėl draudžiamos literatūros platinimo. *Literatūra*, 1970, 12 (1), p. 27–46.

VĖBRA, Rimantas. *Lietuvių visuomenė XIX a. antrojoje pusėje*. Vilnius: Mintis, 1990.

VIDMANTAS, Edvardas. Religinis tautinis sąjūdis Žemaitijoje XIX a. pabaigoje. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*. T. 7: Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994, p. 96–141.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje. (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje) [I dalis]. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011/2, 2012, p. 69–80.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje. (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje) [II dalis]. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2012/1, 2013, p. 81–102.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Romos katalikų dvasininkų mobilumas ir jo kontrolė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios). *Lietuvos istorijos metraštis*. 2013/2, 2014, p. 117–141.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo – iki XX a. pradžios). *Lietuvos istorijos metraštis*. 2014/2, 2015, p. 97–124.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyvenimoje. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2017/1, 2017, p. 77–118.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Vyskupo kontrolės laikas: Vilniaus vyskupijos vyskupas ir dvasininkai 1883–1885. *Bažnyčios istorijos studijos*, IX, Vilnius: *Lietuvių katalikų mokslo akademija*, 2018, p. 169–201.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Vyskupo kontrolės laikas: Vilniaus vyskupijos vyskupas ir dvasininkai 1883–1885. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 40 B. Vilnius, 2018, p. 169–201.

ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Nelegali katalikiška periodika lietuvių kalba (XIX a. pab. – XX a. pr.). In: *Spauda ir leidyba lietuvių tautos istorijoje: vardai, idėjos, darbai, įvykiai*. Mokslo straipsnių rinkinys. Sudarė Bronius Maskuliūnas. Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2019, p. 25–36.

ВЕРТ, Пол. *Православие, инославие, иноверие: очерки по истории религиозного разнообразия Российской империи*. Москва: Новое литературное обозрение, 2012.

ДОЛБИЛОВ, Михаил. *Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*. Москва: Новое литературное обозрение, 2010.

КОМЗОЛОВА, Анна Альфредисовна. *Политика самодержавия в Северо-Западном крае в эпоху Великих реформ*. Москва: Наука, 2005.

**THE CONCEPT AND PRACTICE OF OFFICIAL MISCONDUCT BY
THE ROMAN CATHOLIC CLERGY IN THE NORTHWEST REGION
(FROM THE END OF THE JANUARY UPRISING TO
THE EARLY 20TH CENTURY)**

Summary

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

This article analyses the concept of official misconduct by the Roman Catholic clergy in the sphere of the civil authorities in the so-called Northwest Region (which comprised the dioceses of Vilnius and Samogitia [Telšiai]) in the decades from the Uprising of 1863–1864 to the beginning of the 20th century. It also dwells on the legal situation of Catholic clergymen and the practice of their punishment that developed after the Uprising of 1863–1864. The inquiry into official misconduct by clergymen was aimed at characterising the government's policy towards the Roman Catholic clergy, and its understanding of what and how members of the Roman Catholic clergy had to behave as part of their duties. The way official misconduct was punished suggests not only the civil authorities' attitude towards the clergy, but also the clergymen's social standing in the society of those times and the attitude towards their duties.

The functions of the clergyman were set forth in a number of legal acts of the Empire, and quite a few of them also defined sanctions for misconduct. They could be imposed by both the civil and the Church authorities.

The Uprising of 1863–1864 had a strong impact (in the sense of strengthening control and repressions) on the attitude of the civil authorities towards the Catholic Church, and therefore its clergy. It was accused of disloyalty to the empire, and was even considered as its enemy. Consequently, the civil authorities discerned inappropriate behaviour in the behaviour of the Roman Catholic clergy, and therefore imposed sanctions.

During and after the uprising, in addition to the legal norms regulating the conduct of the clergy that were already in place, special measures introduced as part of the state of emergency were applied to clergymen, thus framing the procedure and practice of administrative penalties. The punishment included, but was not limited to, coming before a court. There were also administrative penalties, such as fines, transfers to another place of service, suspension, cloistering and exile. These punishments remained in force until 1905.

By viewing the clergymen's behaviour as political, the civil government sought to control and punish actions that were part of their direct duties but from the point of view of the authorities implied disloyalty to the Empire.

The civil authorities were eager to control as many aspects of the clergymen's service as possible, whereas governors and governors-general recorded and penalised instances of clerical misconduct that were not provided for in circulars from central or local government regulating the imposition of administrative penalties. The approach towards clergymen's official misconduct and the punishment for it was subject to judgement, with clear preconditions for the interpretation and the subjective estimation of both the offence and the offender.

An analysis of the practice of punishment revealed that it was modified as the governors-general of Vilnius changed. This indicates the lack of a common strategy between the central and the local authorities, and gaps in the assessment of the service of the Roman Catholic clergy.

Gauta 2020 m. lapkričio mėn.

Priimta 2021 m. vasario mėn.

Vilma Žaltauškaitė – Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja.
Tyrinėja Katalikų Bažnyčios Lietuvoje XIX a. istoriją.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: vilsimas@gmail.com